

KIRJANDUSELU ÜLDPIILT

Kahekümnendad

1920. aastate kirjanduse luu seisukohast olid olulised enne- kõike kolm ettevõtmist.

Eesti Kirjanikkude Liit (loodud 1922) koondas kirjaniku- tööga seotud inimesi vaadetest ja vooludest sõltumata. Liidu ülesanded, õigused, tegevus, asjaajamine, nõuded liikmeskonnale jm sätestati põhikirjas. Sihiks edendada eesti kirjandust ja kultuuri, seisis liit kirjarahva loometingi- muste eest ning korraldas avalikku kirjanduse luu. Kirjanik- kude Liidu esimeseks esimeheks valiti Friedebert Tuglas. Ajakiri **Looming** (asutatud 1923) oli Eesti Kirjanikkude Liidu väljaanne, mis sai riigilt toetust ning maksis kirjutaja- tele korralikku autoritasu. Esimene toimetaja ning ajakirja ilme kujundaja oli Friedebert Tuglas. Looming on kõige vanem pidevalt ja siiani oma nime all ilmuv ajakiri Eestis.

Ajakirja nimes ei jõudnud kirjanikud kohe üksmeelele. Tuglas arutleb oma kirjas Artur Adsonile (17. III 1923): „Mulle ei anna ajakirja pealkirja kysimus rahu. Ykski senistest ei meeldi, ei „Looming“ ega ka need, mis teie Tallinnan olete esitanud. Harutasin lugematud võimalused läbi ja tulin lõppeks arvamusel, kas ei võiks olla **Tungal**. Sellen sõnan oleks plasti- kat, jõudu ja sygavust. Ta oleks lyhike ja dekoratiivne. [- -] Oma symbolsus peitub sen sõnan igatahes: kirjanikkude yhing kui tunglakandja, valguseläitja.” Siiski otsustati lõpuks Loo- mingu kui soliidsema ja tasakaalukama kasuks. Tungalaga seostuvat romantilist tulesümbolikat oli Noor-Eestist peale juba palju kasutatud.

Riiklik Kultuurkapital (rajatud 1925) oli kirjanduse ja teiste kultuurialade riikliku rahastamise fond, mis jagas autoreile mitmesuguseid stipendiume, toetusi ja auhindu.

Eesti Vabariigi ajal jätkas tegutsemist 1907. aastal asutatud Eesti Kirjanduse Selts, mis koondas erinevaid kirjandus- inimesi ja -huvilisi. Mahukamaks ja sisukamaks muutus 1920. aastatel EKSi ajakiri **Eesti Kirjandus**, millest kujunes

Eesti Kirjanike Liidu 10. aastapäev
1932. aastal

Ajakirja Looming esimene number

kirjandusteaduslike uurimuste ja lühiarvustuste keskne avaldamiskoht. Seltsi eestvõttel korraldati iga-aastaseid koosolekuid, kus kuulati ja arutati ülevaateid eelmise aasta kirjandusest. Seda teeb ka praegune, 1993. aastal taastatud Eesti Kirjanduse Selts.

Tartu ülikooli juures tegutses professor Gustav Suitsu juhtimisel **Akadeemiline Kirjandusühing**, mis samuti korraldas ettekandekoosolekuid ning andis välja oma toime- tiste sarja. Ülikooli osa noorte kirjanike ja kirjandusuuri- jate koondamisel ja koolitamisel oli üldse tähelepanev.

1920. aastatest peale kujunesid tähtsateks loomingusti- muliteks kirjandusvõistlused. Üks populaarsemaid oli kir- jastuse Loodus **romaanivõistlus**, mis esimest korda toimus 1927. aastal. Sellel võitis esimese auhinna August Jakobsoni naturalistlik romaan „Vaeste Patuste alev”, teise auhinna said noorte naiskirjanike Betti Alveri ja Reed Morni roma- nid. 1938. aastal võitis romaan „Tuli ja raud”, millega tuli kirjandusse Karl Ristikivi.

Kolmekümnendate algus

Kirjanduslik Orbiit (1929–1931) oli esimene suur kirjanduspilti kujundav rühmitus pärast Tarapitale järgnenud vaheaega. Kirjandusliku Orbiidi väljaandel ilmunud samanimelise ajalehe avanumbrist loeme:

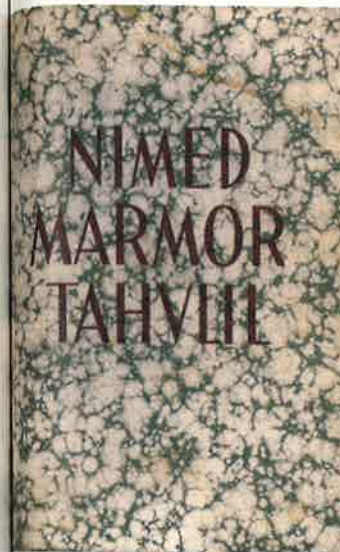
Meie kirjanikkude noorem generatsioon on arenemas maisema, lihtsama ja inimlikuma elusuhtumuse suunas võrreldes eelkäinud põlvega, mis ant kujunemistingimuses ongi täiesti loogiliseks järeltuleks.

Ajalehe avanumbri esileheküljel seisab 18 nime: rühmitusse oli koondunud arvukalt kirjanikke ja kirjandusuurijaid-kriitikuid, peamiselt noorema põlvkonna seast. Juhtivat osa etendasid kirjanikest Juhan Sütiste, Erni Hiir ja August Jakobson. Peale ajalehe Kirjanduslik Orbiit andis rühma tuumik välja veel koguteose „Põhjakaar” (1931), kuhu olid kaasatud ka vanemad kirjanikud Mait Metsanurk ja Hugo Raudsepp.

Kirjandusliku Orbiidi keskseks programmiliseks märksõnaks sai **elulähedus**. Nagu väljendab avanumbri manifest, oodati kirjanduselt senisest „maisemat” ja „inimlikumat” ellusuhtumist, tähelepanu pööramist igapäevaelu nähtustele, nende arusaadavat, tegelikkusele vastavat kujutamist – kokkuvõtlikult: lihtsamat tüüpi realismi. Seejuures astus Kirjanduslik Orbiit teravalt nooreestiliku uusromantismi vastu, ründas Noor-Eesti, Siuru ja isegi Tarapitaga seotud kirjandust, pannes sellele süüks elukaugust, literatuursust ning võõrmõjulisust.

Kirjandusliku Orbiidi rünnakud kutsusid esile palju vaidlusi, milles võtsid sõna eri leeridesse kuulunud kirjanikud. A. H. Tammsaare, Johannes Semper ja Gustav Suits vaidlustasid orbiitlaste elulähedusnõude ja rõhutasid kirjanduse vaimsust ning kunstiväärtuslikkust. Poleemika tõi selgesti esile Kirjandusliku Orbiidi programmi kirjandusliku ühekülgisuse.

„Kui eluläheduse propageerijad rõhutavad vana tõde sellest, et iga kirjanduslik teos on oma aja ja ümbruse produkt, siis on sel väitel, mis kaugelki ei taba kõike olulist, mingi normatiivne kõrvalkõla: iga kirjanduslik teos o l g u oma aja ja ümbruse produkt, häda kui see nii ei ole! Ent sellele passiivsele ideaalile tuleks vastu seada kirjaniku ideaal, kes vastupidi, ise oleks tolle imeliku energia allikas, mis elu muudab. Shakespeare'i nähtamatud kiired hüpnootiseerivad veel tänapäev läbi sajandite ja põhjani muutunud olude,” kirjutas Johannes Semper artiklis „Elulähedusest ja vaimulähedusest“ (1931).

„Nimed marmortahvil” kujutab Eesti ajaloo kangelaslikku külge.

Vaikiv olek

Eluläheduse mõistega tabas Kirjanduslik Orbiit siiski üsna hästi 1930. aastate alguse kirjanduse realistlikku põhi-suundumust, ning see sõna juurdus ka kirjanduskriitikas.

Majanduskriis tõi 1930. aastate algul kaasa poliitilise kriisi ning avalikkuse ette tõusid uued, sõjakalt rahvuslikud poliitilised jõud. Vabadussõjalaste Liidu (vapside) välja pakutud ning rahvahääletusel heaks kiidetud uus põhiseadus lõi olukorra, kus riigivanema kohuseid täitval Konstantin Pätsil õnnestus 1934. aasta 12. märtsil teostada riigipööre ning kehtestada autoritaarne kord. Oma sammu kui ajutist ja erakorralist põhjendas Päts vajadusega vältida vapside võimuhaaramist, ent see autoritaarne režiim jäi püsima kauaks, sisuliselt Eesti Vabariigi lõpuni. Ajajärku 1934–1940 on nimetatud ka **vaikiva oleku** ajaks.

1934. aastal toimunud poliitiline pööre ei tähendanud kirjandusele küll päris otsest kontrolli, nagu see toimus ajakirjandusega, kuid **positiivsele** elukujutusele ja **rahvuslikkusele** orienteeritud riiklik „tellimus” oli olemas ning avaldas ühele osale kirjandusest mõju. Rahvuslikku ideoloogiat ja positiivset eluhoiakut teenis 1930. aastate kirjanduses näiteks Eesti ajaloo kangelasliku külje rohke kujutamine (August Mälgu romaan „Läänemere isandad”, Albert Kivika „Nimed marmortahvil”), erilisel eestipärase, „eksootilise” aine otsimine (Mälgu ja Gailiti rannaromaanid), samuti tööpaatos ning kodumaad ülistavad luuletused.

Vaikiva oleku aja kirjanduses on tuntav selge **opositsioon** ametliku positiivsusega. Seda näitavad ühiskondlikke ja üldinimlikke probleeme kujutavad teosed, nagu A. H. Tammsaare filosoofiline allegooria „Põrgupõhja uus Vanapagan”. Rahvuslikule positiivsusele vastanduvad psühholoogilised romaanid (Johannes Semperi ja rea nooremate autorite teosed), milles tõuseb esile inimese isiklik, ühiskonna ootuste ja nõuetega kohanematu, neile allumatu sisemaailm. Selget vaimset opositsiooni etendab oma loominguga 1930. aastate teisel poolel esiletõusnud **luuletajaterühm Arbujad** (Heiti Talvik, Betti Alver, Uku Masing jt).

1930. aastate kirjandust mõjutas keerukas poliitiline olukord ning seetõttu pole see nii mitmekülgne ja otsinguline kui 1920. aastatel, vaid **traditsioonilisem** ja rahvuskeskem. Esimese iseseisvusaaja lõpul jõudis eesti kirjandus rahvuskirjandusena täisikka. Nii luules, proosas kui näitekirjanduses loodi kõrgetasemelisi teoseid, mis on tänapäevani mõjuvad ja kõnekad.

FAKTE JA VÄITEID

Eesti Kirjanikkude Liit asutati 1922.

Ajakiri Looming hakkas ilmuma 1923.

1929–1931 tegutsenud rühmituse Kirjanduslik Orbiit tähtsamad liikmed olid Juhan Sütiste, August Jakobson, Erni Hiir.

Kirjanduslik Orbiit taotles kirjanduses „elulähedast“ realismi.

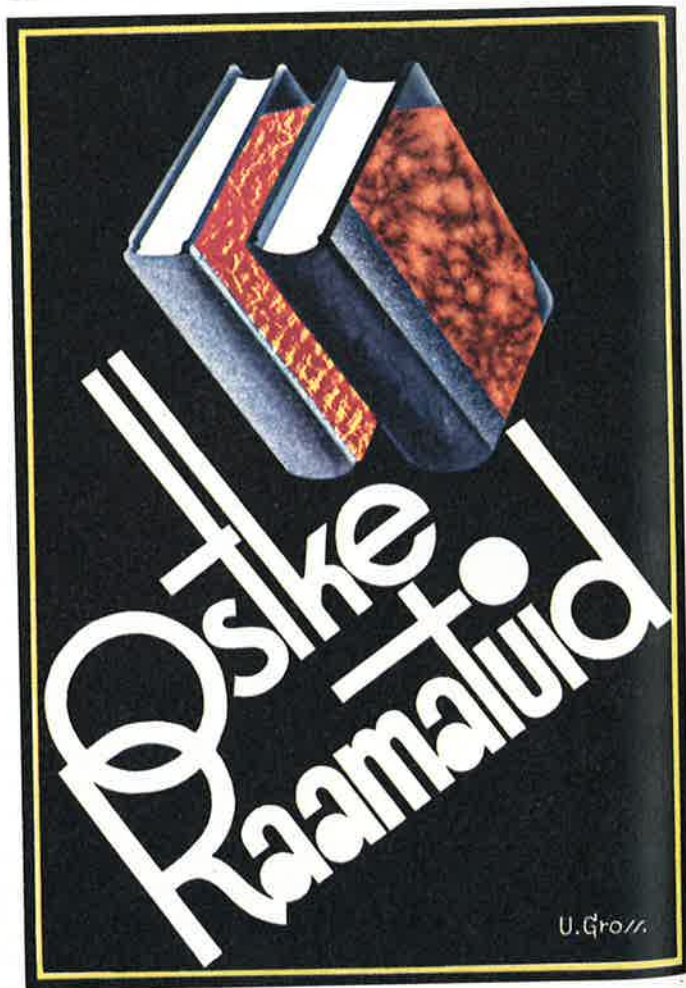
Loomingustiimuliks said Eesti Kultuurkapitali toetused ja kirjandusvõistlused.

Ajajärku 1934–1940 nimetatakse vaikivaks olekuks.

1930ndate teisel poolel sündis luuletajaterühm Arbujad.

LISALUGEMIST

Katrin Raid. Loomise lugu. Eesti aeg: Eesti Kirjanikkude Liit 1922–1940. Tallinn: Eesti Kirjanike Liit, 2002

Plakat 1933. aastast

LUULE

Luule üldpilt

*Kasta nokka, künnilind,
taeva sulasinitsese,
ao elepunatsese,
võta ookerd, künnilind,
kuu pääld, puu pääld kaste-elget,
suu pääld värsket udsuvalget,
segä kokku, künnilind,
eida ütte unikuse,
keidä kimpu katekaupa,
pane pampu paarikaupa,
kokku kompsu kolmekaup,
et saass maalit egä möte,
värmit egä engevärin,
toonit egä süümetuksmin.*

Hendrik Adamson „Kasta nokka!“

Hallo, Euroopa, hallo!

*Siin mina – väikse rahva poeet:
minu südame ringhääling – jaam.
Hallo, Nauen, hallo, Eiffel, hallo!
Genf, London! Kättesaamatuiks peet:
Room, Bukarest, Varssav, Amsterdam!
Hallo, Brüssel, hallo, Lissabon, hallo!
Kopenhagen, Oslo, Madrid, Sofia,
Kaunas, Stokholm, Helsing, Riia,
Praag, Belgrad, Viin, kauge Moskva,
hallo! Minu hääle – Ateenani kostva –
lainepikkus sama pikk kui mu möte:
minu tuiksoonel lõpmatusse tõte.*

Johannes Barbarus „Multiplitseerit poeet 2“

1920. aastate hakul, nn rühmituste aja lõpul, võib kirjanduses leida nii varasemate **traditsioonide** järgimist (1920. aastad) kui uudeid, **modernistlikke** katsetusi. Mitmekesisus puudutab samavõrd luule vormi kui temaatikat. Kirjutati läbi aegade tuntud teemadel, nagu loodus ja armastus, ning rõhutades kaasaegset ainet – linnaelu ja tehnikat. Kasutusel olid ühelt poolt klassikalised, kindla ülesehitusega luulevormid ja teisalt modernne kujundikeel ning värsitehnika.

Murdeluule

Traditsioonide poolel hakkab omanäolisena silma kirjakeelest erinev, eeskätt lõunaeestiline **murdeluule**. Artur Adson (1889–1977), viljakamaid eesti murdeluuletajaid, pärines Võrumaalt ning kirjutas Võru murdes. Adsoni murdekeel on eriti ilmekas **lapsepõlvemälestuste** edasiandmisel.

Isikupäraselt ja värskelt mõjuvad luuletaja kasvu- ja õpikoha Sännaga seotud laulud, milles on õnnestunult tabatud lapsepõlveaegseid olukordi ja meeleolusid, näiteks luuletustes „Kui elli ma viil Sännä koolimajan” ja „Poisikene”:

*Säält klassitarest kõlap mulle viil
üts tsõõrimängu viis.
Jäll ole mina kõndman latse tüil,
ma poisist saanu miis.*

*Suur ağan värviliste kruutega
nink pinke rida pikk,
kon istsemi mi ommi pruutega –
kel naar, ent kellel ikk.*

„Poisikene” 2

Hendrik Adamsoni (1891–1946), Viljandimaalt pärit ja Mulgi murdes kirjutanud kirjanikku on nimetatud Mulgimaa laulikuks. Pealkirja „Mulgimaa” kannab tema esimene luuletuskogugi, kus ilmus lauluna populaarseks saanud „Mulgimaale”:

*Om maid maailman tuhandit
ja rahvit mitmit miljunit –
üitsainus Mulgimaa.*

*Ää kuri kui las olla ta –
ku Pikässillast üle saa,
suud anna mullal ma.*

Adamson on ehtne külalauliku-tüüp. Tema omapära tuleb sageli esile rahvapärase **huumori** kaudu.

Kuigi Adamson ei ole otseselt sotsiaalne luuletaja, leidub tema luuletustes ka **ühiskondlikku satiiri**. Neis pilatakse ühiskonnaelu ebakohti, inimeste raha- ja karjäärihimu. Vemmalvärsilises luuletuses „Mihe” loetletakse kõiksugu tähtsaid ja niisama ringi sekeldavaid mehi:

*Riksu-räksu riigimih,
löögimih, nõögimih,
suuri saksu saagimih,
kõrgit kontse koogimih.*

*Laialt libekeelee mehi
tuhand tigemelee mihi,
mitu mesi-suhun-mihi,
setu kivi-puhun-mihi.*

Artur Adson on viljakamaid eesti
murdeluuletajaid.

Hendrik Adamsoni nimetati
Mulgimaa laulikuks.

Modernistlik luule

1920. aastate murdeluule vastaspoolel leidub eesti luules näiteid **futurismist**. Sellele lisandusid **kubism** ja **konstruktivism** – eeskätt kujutatavast kunstist tuntud voolud, millele iseloomulikke geomeetrilisi kujundeid ja kollaažitehnikas ülesehitust (teadlikku „konstrueerimist”) võib täheldada nii tollases eesti kujutatavas kunstis kui ka luules.

Johannes Barbarus (1890–1946) on eesti luuleloos tähtis ühelt poolt julge eksperimenteerijana, teisalt kui järjekindlalt vasakpoolne ühiskonnakriitiline luuletaja. Barbaruse poeediisiksusele sobis intellektuaalne, kaasaja-ainet uudes vormis esitav laad. See tuli ilmsiks juba tema ajalauludes. Barbaruse kõige modernistlikumad luulekogud on „Geomeetriline inimene” (1924) ja „Multiplitseerit inimene” (1927). Eeskujuga sai Barbarus eeskätt prantsuse kubistidelt-konstruktivistidelt, nagu G. Apollinaire, B. Cendrars jt.

Luulekogus „**Geomeetriline inimene**” loob Barbarus võrdpilte geomeetriliste põhikujundite abil – sirg- ja kõverjooned, kolm- ja nelinurgad, ringid jne. Inimene on „*ruumi tõmmat ruum, pinna pääl pind*”, tema „*isiku ruut*” püüab haarata ja mõista raskesti tabatavat sõõrilist-elliptilist hinge (nimiluuletus „Geomeetriline inimene”). Tuntumaid luuletusi selles kogus on „Autoportree”: „*nägu – ööris, / nina kolmnurk terav – sirge hüpotenuusiga*” jne. Geomeetrilised jooned ja vormid annavad edasi autori hoogsat elutunnet, uusaegset kärarikast linnamiljööd, **tehniseeruvat maailma**.

*Olen silmadega peegel
elule vahelduvale, tuksuvale, tormilisele,
ent minu ajus on olemas reegel
paigutav kõike olemisele vormilisele:
Sirges joones ma minastun,
värviliseks maaliks linastun.*

„Perpendikulaarne”

Barbaruse luuletused on läbimõeldult ja erilisel üles ehitatud, konstrueeritud. Modernistlike luuletuste üks iseloomulik komponeerimisvõte on teksti paigutamine **kahele (või mitmele) tasandile**. Kaks tasandit eristatakse šriftidega ja / või paigutusega erinevale vertikaalile.

„Geomeetriline inimene” ei ole siiski puhtalt intellektuaalne mäng. Barbaruse luule on tervikuna selge ideelise

hoiakuga. Poeedi ühiskondlikud ja eetilised tõekspidamised avalduvad küll otsemalt tema hilisemas loomingus, kuid need on tuntavad ka „Geomeetrilise inimeses”. Luuletuses „Sirgjooneline” kuulutatakse ülimalt inimese ausus ja väärikus, millele vastandatakse küürus („vibuline”) alahoidlikkus; luuletus „Vertikaalne” seab ideaaliks otsiva inimese kõrgussepuüu. Otseselt ühiskonnakriitiline on selles kogus tsükkel „Elavad monumendid”, mis naeruvääristab kivinenud südametunnistusega äritegelasi ning paksunahalisi tõusikuid.

Realism ja uusromantism

1920.–30. aastate luules võib märgata, kuidas vaheldusid, esinesid kõrva ja põimusid omavahel kaks suurt kirjandusvoolu – uusromantism ja realism.

Realistliku luule tähtsaim esindaja kümnendivahetusel ja 1930. aastatel oli **Juhan Sütiste**, Kirjandusliku Orbiidi ja elulähedusliikumise eestvedaja. Romantismi uus jõuline puhang tuli 1930. aastate keskel arbujateks (Arbujate rühm) nimetatud noorema põlve luuletajate loomingus. Arbujad järgisid – eriti esialgu – Euroopa romantismi ja sümbolismi suuri traditsioone. Mida lähemale 1940. aastale, seda mitmekülsemaks muutus nende looming.

FAKTE JA VÄITEID

Artur Adson on Võrumaalt pärit murdeluuletaja.

Hendrik Adamson on Mulgimaa laulik. 1919 ilmus temalt mulgimurdeline luulekogu „Mulgimaa”.

Johannes Barbaruse modernistlikke luulekogusid: „Geomeetriline inimene” 1924, „Multiplitseerit inimene” 1927.

LISALUGEMIST

Harald Peep, Tähtraamat. Tallinn: Eesti Raamat, 1978 (lk 64–101 „Realismist luules” ja lk 102–126 „Eesti lüürika kujunemistendentse 1920ndate aastate teisel poolel”)

Arbujaid: Heiti Talvik, Paul Viiding, Mart Raud, Bernard Kangro

Arbujad

Üks kotkas, hirmsam kui Meduusa pää,
lõi küüned põlevad mu kurnat ajju.
Ta silmist roheline välkus jää
ja rahe peksis tema tiibu laiu.

Ta jäi mu kannule kui paha vaim,
ta marru kihutas mu haiged meeled.
Ja sää, kus närbus luule habras taim,
nüüd loitvad elutule mustjad keeled.

Heiti Talvik „Ristimine”

Enne kui tähed siis kustuda hommikus saavad,
virgub mu valendav tee,
enne kui karjased vilega tallesid aavad,
leian allika jaheda vee.
Kindlasti usun, et nõnda kui laotus on katus
ja mu päikesenimi on Raa,
elan sel päeval, kui täidab mu kuldsete kontide matus
taeva ja õitseva maa.

Uku Masing „Usutunnistus suurel hommikul”

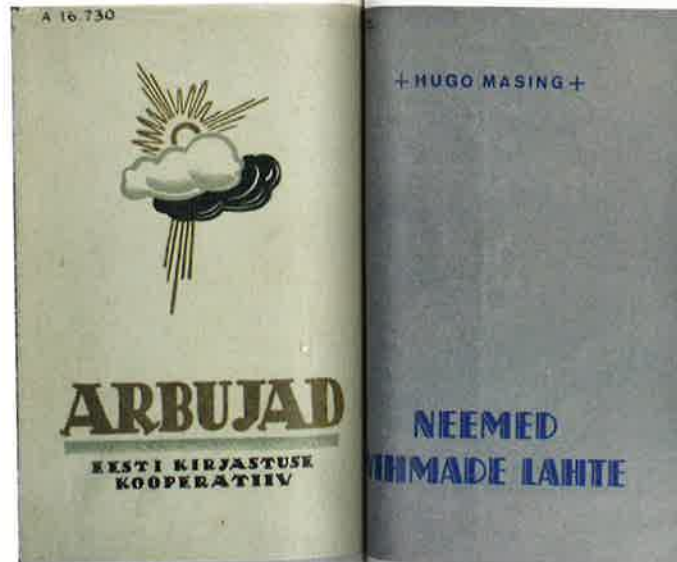
1930. aastate keskpaigast peale äratasid oma esikkogudega tähelepanu seitse noort luuletajat: Heiti Talvik, Paul Viiding, Uku Masing, Bernard Kangro, Betti Alver, August Sang ja Kersti Merilaas. Nad ei moodustanud eriti kindlat ega programmilist kirjanduslikku rühmitust. Siiski kuulus suurem osa neist sõpruskonda, mis oli koondunud Tartu ülikooli ja üliõpilasseltsi Veljesto ümber. 1938. aastal ilmus koguteos „Arbujad”, mille oli autorite varem ilmunud loomingu põhjal koostanud kirjandusteadlane ja kriitik Ants Oras. Ühiste kaante vahel mõjusid luuletajad juba kindla rühmana ja andsid märku uue jõulise luuletajatepõlve astumisest kirjandusse.

Omavahelist sarnasust tajusid ka luuletajad ise. „Mul on tunne, et kaasaja noori kirjanikke seob palju. Nad süvenevad enam ainesse, nende juures on ilmnunud tugevam vormi austamine kui agulinaturalismi päevil. Minu arvates kirjandus ei seisagi elu registreerimises, vaid avastamises,” on Betti Alver ühes intervjuus öelnud (Looming 1936, nr 2).

Arbujate ühisjoonteks on:

- nooreestiliku **sümbolismi** taaselustamine ja edasiarendamine;
- **klassikalise**, kindla ja lõpetatud ülesehitusega luulevormi eelistamine;
- **maailmakirjanduse** suurte autorite ja traditsioonide mõju;
- huvi **vaimsete**, elufilosoofiliste, inimese olemasolu mõtestavate küsimuste vastu;
- **ajakriitiline** hoiak, mis näeb ühe väljapääsuna inimese sisemist puhastumist, individuaalse **vabaduse** ja vastutuse suurenemist;
- luule ja **kunsti tõeväärtuse** rõhutamine.

Mõistagi ei esine eri autorite loomingus kõik toodud jooned võrdsel määral. Sümbolistlik kujutus on küll üldine, ent mõnel neist põimub sellega ka realismi. Inimese eksistentsi probleeme ja vaimseid väärtusi mõtestab iga autor talle lähedase aine kaudu, teistest mõneti erineva hoiaku ja häälestusega.

Koguteose „Arbujad” koostas autorite varem ilmunud loomingu põhjal kirjandusteadlane ja kriitik Ants Oras.

Uku Masing käsitleb filosoofilisi küsimusi usundilise maailmakäsituse valguses.

Uku Masing (1909–1985) käsitleb suuri filosoofilisi küsimusi usundilise maailmakäsituse valguses. Masingu inimene tunneb teadmatuse ja piiratuse vaeva. Seda laadi ahistustunnet väljendavad teisedki arbujad. Ent Masingul on **jumal**, kellega võib kõnelda ja kellele võib kurta.

*Kui nukrad on Sinu aiad, Jehoova!
Tean hästi, nagu seda, et olen haige:
Sinu puudest mulle lohutuselõhnu ei hoova,
vaid tuhmilt taliiseb Su tydimuse tuulevaige.
Käin kõikjalt, olen ju tolm, aga syda on jääs
ja liivatuisk tuleb mu järgi
ning ikka need tylpinud mõtted mu pääs
nagu mesilased täidavad kärgi.*

„Teades, et maailma ma ei kõlba”

Masingu esikkogu „**Neemed vihmade lahte**” (1935) sisaldabki suure osas pöördumisi jumala poole. Samavõrd on need kõneleja sisemonoloogid, sest too jumal annab endast vaevalt märku.

Masing meenutab maailmavaate poolest Ernst Ennot, kelle luulest ta ongi mõjutusi saanud. Nagu Enno, näeb ka Masing **inimese ajalikku elu kui vangistust ja üksindust**, mis tähendab eraldatust jumalast ja kõiksusest. Masingul kordub kujund jumalast, kes inimesest lahutatuna ja varjatuna magab: „*Turmaliinist uste taga, moonimaitse suul / Jumal vaikset magab, silmad tuhkised suletud.*” („Pimedus ei võta vastu valgust”)

Inimese ajalik elu on püüd ületada seda eraldatust, tee algse ühtsuse poole. Omal moel märgib ühtsuse saavutamist just surm, kui inimene siseneb looduse igavesse ringkäiku.

Masingu luule seisab vaimsete väärtuste, õigluse, aususe ja headuse eest. Nende vastandid – kurjus, vägivald, ülekohus – esinevad ta luules korduvalt tontide kujul. Heitlust maailma tontliku poolega kajastavad „*Selle laul, kes läheb sõtta tontide vastu*” ning Masingu üks tuntumaid luuletusi „*Tontide eest taganejate sõdurite laul*” (vt Tekste). Masingu sõdurid ei ole lõomamehed, vaid oma viimset kantsi – usku ja vaimset sõltumatust – kaitsvad loovinimesed.

*Pillid auke on kulunud täis ja lauludki tolm tapab eos,
aga siiski me läheme uhkelt, viled sinised karedas peos.*

Teiste arbujate loomingust erineb Masingu luule keerulisema ülesehituse ning stiili poolest. Tähtsat osa etendab Masingu luules **looduskujund**. See võib olla ka eksootilise-

mast paigast pärit kujutluspilt. Masingu hilisemas, pärast 1940. aastat kirjutatud luules leidub aga ka lihtsamat tundeväljendust, näiteks tsükli „Itkud isale”.

*Linik silmil ja kaselehti
õõtsub varjuks su lagipääl.
Maja viimaks nii väike tehti,
pole ust ega akent sääl
näha taevast või minna õue,
siis kui myhiseb sulatuul,
kurta põuda ja kuulda kõue
pärna õitsedes heinakuul.
Vaata korra veel sooja päikest,
saart, mis puhtam kui pestud kuld,
varsti katab su tuba väikest
liiv ja kruusaga vaidlev muld,
katab lauge ja langeb silma,
juuste valgete lauku soeb,
temast läbi ehk külma ilma
palveid katkevailt huulilt poeb.*

August Sang (1914–1969) väljendab oma tõetsingulises luules samuti kahtlusi, ent on heausksem ja mingis mõttes elulähedasem natuur. Tema esikkogu „Üks noormees otsib õnne” (1936) on nooruslike meeleolude ja ideaalide raamat. Selle üks programmluuletusi „Ärkliarmeelased” kuulutab tulevikku vaesele, ärklikambrites raamatuid puurivale haritlasnoorusle:

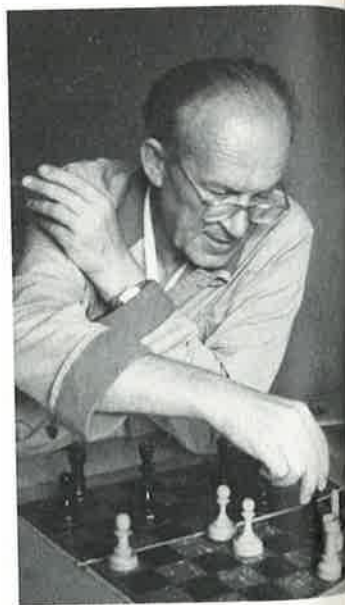
*Las halada: „Maailm on soomaa!”
mei’ sosisklejad kogu tee.
Kord marsib ellu nagu Rooma
me ärklitubade armee.*

Vaoshoitum, ent ühtlasi pessimistlikum on Sanga teine kogu „Müürid” (1939), mille nimiluuletuse ahistav kivi-müüride-sümboolika on mõneti analoogiline Paul Viidingu traataedadega. Tsükli „Kääbuse laulud” kannab aja- ja ühiskonnakriitiline hoiak, mis meenutab kaasarbuja Heiti Talviku luulekogu „Kohtupäev” iseloomulikku hoiakut.

Sanga luuletuste sõnastus on lihtsam ja kõnekeelsem kui teistel arbutajatel, ent vähemalt „Müüridest” peale täpne ja ilmekas. Värsitehniliseltki pole ta luule eriti mitmekesine, ülekaalus on traditsiooniline ristiimiline katraän (neljarealine salm).

*Kirstuwanglas on kitsas kehal,
kitsas kirstul on kalmu sees,
kalmud kaevlevad ikka ehal
ennast vangideks mulla lees.
Oh, kui oleks mul kaasa panna
oma loits, millest ruumi saad,
tuules metsa või mereranna,
pehme rohuga heinamaad!*

1969

August Sang

Kersti Merilaas on arbutajatest kõige vahetum ja intiimsem.

FAKTE JA VÄITEID

Arbutjad tegutsesid Tartus, enamik neist õppis või oli õppinud ülikoolis.

Arbutjate loomingut mõjutasid maailmakirjanduse suured autorid ja Noor-Eesti traditsioon.

Antoloogia „Arbutjad” ilmus 1938.

Kersti Merilaas (1913–1986) on arbutajatest kõige vahetum ja intiimsem. Enamasti väljendab ta oma isiklikke tundeid ja elamusi. Merilaas on väga naiselik luuletaja, andumis- ja olemisrõõmu edasiandja. Tema poeetiline keelekasutus on küll näiliselt lihtne, ent samas täpsem ja peenejoonelisem kui näiteks Sangal. Merilaas suudab vältida armastusluule trafaretsust ja on tundlik loodusvaatleja.

Õhtu

*Pilv üle taeva laotas end
ja kaste sajab maha,
ja öise linnu vaikne lend
kaob kaugel metsa taha.*

*Viib hämarusse valge tee
ja järvelt kostab naeru.
Ja paadi viivad üle vee
kaks õnnelikku aeru.*

*Sa küsid: „Miks?” ja sinu hing
on ikka mitmekihtne.
Õõ vajub üle metsa ning
kõik on nii hea ja lihtne.*

Merilaas on optimistlikum kui teised arbutjad. Tema esikkogu pealkiri „Maantee tuuled” (1938) viitab elule kui vabadusse kutsuvale maanteele, mis rõõmustab rändajat paljutootavate kaugustega ja ka rännaku endaga. Vaatamata nõrkushetkedele ja paratamatule kokkupõrkele halli argipäevaga, on noore Merilaasi eluhoiak julge ja avatud.

LISALUGEMIST

Arbutjad ja nende tähtsamad luulekogud:
Uku Masing „Neemed Vihmade lahte” 1935;
Paul Viiding „Traataed” 1935;
August Sang „Üks noormees otsib õnne” 1936, „Müürid” 1939;
Kersti Merilaas „Maantee tuuled” 1938;
Bernard Kangro „Sonetid” 1935, „Reheahi” 1939;
Betti Alver „Tolm ja tuli” 1936;
Heiti Talvik „Palavik” 1934.

Arbutjad: valimik eesti lüürikat / koost. Ants Oras. 2. trükk. Tallinn: Tänapäev, 2001

Bernard Kangro. Arbutjad: märkmeid, mälestusi, mõtisklusi. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv, 1981

Sirje Olesk. Tõdede vankruval müüri. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2002